

Стефан Вукојевић*

*Филозофски факултет, Универзитет у Источном Сарајеву,
Пале, Босна и Херцеговина*

ИНСТИТУЦИОНАЛНИ МОДЕЛИ РЕГУЛАЦИЈЕ КОНФЛИКАТА У ПОДИЈЕЉЕНИМ ДРУШТВИМА

Сажетак

Политичко-институционално уређење представља једно од најважнијих питања везаних за подијељена друштва. Обзиром да се ради о политички нестабилним друштвима, веома је важно на који начин се власт може дијелити и ко све може учествовати у тој власти. Према томе, у раду се приказују различити институционални модели који се примјењују у подијељеним друштвима, као и условљеност таквих модела различитим друштвеним и политичким контекстима. У првом поглављу се прави разлика између плуралних и подијељених друштава и наглашава се структурална специфичност подијељених друштава. Друго поглавље проблематизује демократски принцип владавине већине у подијељеним друштвима. Због веома осјетљивих политичких односа између друштвених сегмената, институционални аранжмани се не могу свести искључиво на политичку партиципацију и конкуренцију већ морају осигурати и додатне политичке гаранције, поготово за мањинске друштвене сегменте. Стога, треће поглавље даје приказ институционалних модела доласка на власт и организовања власти. Та три модела су *консоцијацијски*, *центрипетални* и модел *раздвајања власти*, те су приказани кроз облик хоризонталне и вертикалне организације власти, као и типа изборног система. Будући да институционални оквири функционишу у различитим политичким и друштвеним миљеима, у четвртном поглављу се указује на условљеност институционалних модела различитим контекстуалним факторима који поспјешују или ограничавају институционалну дјелотворност.

* stefan.vukojevic@ffuis.edu.ba Аутор је доцент на Филозофском факултету Универзитета у Источном Сарајеву

Кључне ријечи: демократија, подијељено друштво, институција, консоцијација, власт.

КАРАКТЕРИСТИКЕ ПОДИЈЕЉЕНИХ ДРУШТАВА

За почетак, треба направити разлику између плуралних и подијељених друштава, како бисмо касније указали на различите облике институционалних аранжмана пријемчивих за подијељена друштва. Разлика између два типа друштава се налази у дубини и наглашености друштвених подјела које производе различите подстицаје за функционисање политичког система и демократије.

Плурална или хетерогена друштва одликује разноликост културних, етничких, расних, професионалних, класних, идеолошких, лингвистичких и сличних група, које своје интересе и потребе артикулишу у оквиру политичког система којег сматрају легитимним и који је једнако прихватљив за све групе које се у њему налазе. Устав, као конституционализација опште воље, гарантује поред индивидуалних права и колективна права за различите друге групе које свој идентитет и признање тог истог идентитета стављају на прво мјесто. Обзиром на различитости, друштво функционише на темељу друштвено-политичког консензуса.

Сејмур Мартин Липсет (*Seymour Martin Lipset*) и Стијн Рокан (*Stein Rokkan*) су утврдили да у западноевропским друштвима постоје дубоки структурални социјални расцјепи или подјеле око којих се обликују припадности, интереси и поље политике. У периоду од 18. до раног 20. вијека, два преломна тренутка у развоју западноевропских друштава – национална и индустријска револуција – су утицали на настајање дихотомних социјалних подјела као што су центар-периферија, држава-црква, град-село и капитал-рад (Lipset and Rokkan 1967). Временом су одређене подјеле слабиле док су друге добијале на значају, а у коначници је дошло до међусобног укрштања и слабљења наглашености социјалних расцјепача чиме је створена основа за настанак вишеструких припадности. Мада нису сва друштва Западне Европе хетерогена, принцип вишеструких или изукрштаних социјалних расцјепача (*cross-cutting cleavages*) је главна карактеристика хетерогених друштава. Иако инсистирају на колективним (идентитетским) правима и слободама, друштвене групе су прожете мноштвом других припадности (идеолошке, класне, родне, итд.) које ублажавају снагу идентитетских питања и не дозвољавају им да наруше функционисање политичке заједнице. Можемо да кажемо да су

хетерогена друштва, у суштини, мултиетничка или мултикултурална, али у којима етничке и културне припадности нису оштро омеђене већ су допуњене другим и универзалнијим припадностима које обезбјеђују темељни консензус у друштву.

Са друге стране, подијељена друштва (видјети Horowitz 1985; Lijphart 1977) су она у којима се социјални расцјепи обликују око етничких, религијских, расних, племенских, лингвистичких и других урођених идентитетских карактеристика. Односи унутар групе су кохезивни а њен идентитет представља оштру линију демаркације према другим групама. Линије социјалних расцјепа нису као у случају хетерогених друштава изукрштане. Такође, припадности нису вишеструке већ су искључиво везане за властиту идентитетску групу. Најубичајенији облик припадности који једну групу издваја од друге је етничка припадност.¹ У њима је етницитет политички најнаглашенији, а социјални расцјепи се формирају на етничкој припадности. Липсет-Роканов модел социјалних расцјепа није одговарајући за подијељена друштва, јер етничка линија подјеле пресеца Липсет-Роканов модел умјесто што иде паралелно са њим.² Све друштвене разлике и припадности се сврставају и хомогенизују унутар етничке групне припадности, тако да свеобухватни етно-национални идентитет блокира појаву вишеструких социјалних расцјепа. Као што се у хетерогеним друштвима социјални расцјепи састоје од мјешавине партикуларних и универзалних припадности, тако се у подијељеним друштвима социјални расцјепи формирају искључиво око питања идентитета. Појединци су “стопљени” са својом групом која представља један од друштвених сегмената, вертикално устројен и одвојен од других сегмената, тј. различити

1 У академској литератури преовладавају два приступа у тумачењу етницитета, а то су *примордијализам* и *конструктивизам*. Први приступ тумачи етницитет као историјски дубоко укоријењен, неупитан и непромјенљив аспект човјековог живота, док други тумачи етницитет као прилично промјенљив, прилагодљив, или у крајњем случају замишљен или измишљен феномен. Ипак, алтернативни приступ који надилази наведена два је *етно-симболизам* према којем етничка група представља културни колективитет који наглашава улогу симбола, митова, историјског сјећања, вриједности и традиције, и која је препознатљива по једној или више културних посебности као што су религија, обичаји, језик, и институције (видјети Smith 1998).

2 На примјер, према Липсет-Рокановој класификацији, радничка класа се организује у странку љевце а земљопосједници и капиталисти у странку деснице. У етнички подијељеним друштвима, припадници једне етничке групе формирају своје странке љевце и деснице, док припадници друге етничке групе формирају такође своје странке љевце и деснице, и у том случају не постоје јединствене странке љевце и деснице које обједињују различите социјалне групе без обзира на њихове идентитетске припадности. Међутим, постоје и примјери у којима једна етничка група заузима високе друштвене положаје, док јој је у исто вријеме друга етничка група подређена и заузима ниже друштвене положаје без могућности вертикалне мобилности.

етнички сегменти међусобно коегзистирају, док је сваки од њих изнутра стратификован. Сваки сегмент посједује политичке странке, медије, интересне групе, различите организације, школе и сл., и омогућава социјалну мобилност, чиме се и његово функционисање одвија паралелно и независно од другог или других сегмената који функционишу на истим или сличним принципима.

ДЕМОКРАТИЈА КАО ПРИЈЕТЊА?

Када концепт демократије и демократског управљања примјенимо на подијељена друштва поставља се питање да ли је демократија уопште могућа у таквим друштвима и који би модел демократије одговарао друштву у којем су етно-националне подјеле веома дубоке и наглашене? Данас би нам се мисао класичног либерала Џона Стјуарта Мила (*John Stuart Mill*) учинила интуитивно прихватљивом али практично веома опасном, будући да Мил сматра како је демократија неспојива са вишенационалном друштвеном структуром, и гдје границе државе требају бити подударне са границама националности (Mill 2001 (1861)). Током 20. вијека у академској литератури је преовладало минималистичко одређење демократије Јозефа Шумпетера (*Joseph Schumpeter*)³ и Роберта Дала⁴ који су демократију сводили на форму или процедуру одабира политичких елита. Термини попут вишестраначких избора, политичких, и цивилних права грађана су били једини извор легитимитета политичког поретка. Проблеми групних идентитета су остављени по страни јер је преовладало генерално становиште да су идентитетска питања превазиђена у свјетлу процедуралне демократије.

У процесу постколонијалне обнове свијета и падом реал-социјализма у Источној Европи, постало је очигледно како су идентитетска, односно, етно-национална питања једна од главних проблема новонасталих држава, и да се већински или процедурални модел демократије не може успјешно имплементирати у таквим државама. Примјена већинске демократије као постколонијалног наслијеђа у новонасталим државама је довела до насилних конфликта јер су веће етничке групе институционалним механизмима успијевале мајоризовати оне мање и не дозволити им долазак до политичке моћи. Артур Луис (*Arthur Lewis*) је на

3 Шумпетер демократију третира као механизам доласка на власт уз помоћ борбе за гласове бирача (Schumpeter 1943).

4 Дал за демократију користи термин *полиархија* као процес учествовања и такмичења који се највише приближава идеалу демократије (Dal 1997).

примјеру постколонијалних држава као што су Нигерија, Гана и Сијера Леоне закључио да се демократија најједноставније може уништити усвајањем Англо-америчког изборног система “побједник добија све“ (Lewis 1965), што постаје јасан сигнал да се различитим етничким групама треба обезбиједити адекватна представљеност и дистрибуција политичке моћи. Етно-национални конфликти⁵ су најинтензивнији на просторима од Балкана до Блиског Истока, и од Африке до Југоисточне Азије, и у раду појам етно-национални конфликт користимо како бисмо указали на унутардржавни конфликт, а не на сукобе између држава.

Подијељена друштва не могу афирмисати идеал полиархијске демократије која се заснива на конкуренцији друштвених група око заузимања власти, обзиром да би такво такмичење нужно потиснуло мањину чиме се доводи у питање легитимност политичких институција. Већинска група би увијек могла доносити одлуке на штету етничких или других идентитетских мањина. У таквим друштвима се као примаран циљ поставља изналажење различитих модалитета према којима би етничке групе биле представљене у систему власти. Политичко такмичење би тек накнадно проистекло, али унутар етничких група а не између њих. Демократија функционише на принципу већине, међутим, власт већине мора бити ограничена, поготово ради заштите права мањина. Демократија подразумијева и додатне елементе као што су „уставне одредбе које су изван утицаја већине (повеље о правима); гаранција аутономије локалних или регионалних влада у односу на централну власт (федерализам); велике коалиционе владе које укључује све странке (консоцијационизам); или преговарање између великих друштвених група око пословања и рада (неокорпоративизам)“ (Schmitter and Karl 1991, 79). Политичко такмичење различитих странака и фракција унутар етничког сегмента је прихватљиво, али такмичење између сегмената може бити веома опасно и прерасти у етно-национални конфликт, поготово уколико нису загарантована права на представљеност етничких сегмената. Дакле, потребно је политичко надметање и систем власти уредити тако да етнички сегменти нису једни другима конкуренција у освајању власти, већ да заједно учествују у диоби власти.

Успостављање и функционисање демократије у подијељеним друштвима је веома сложен и комплексан проблем будући да таква

5 Под етно-националним конфликтом прихватамо одређење Стефана Волфа (*Stefan Wolff*), који етно-национални конфликт одређује као конфликт у којем барем једна страна тврди да је њен етно-национални идентитет угрожен и да њени чланови немају иста права као ни могућности задовољавања интереса (Wolff 2011).

друштва немају базичан консензус по питању друштвено-политичког уређења државе. Из дубоке етничке подијеле произилазе и различите интерпретације онога што би требало да буде “заједнички именитељ” у једном друштву. Снажан демократски систем захтијева постојање одређеног нивоа економског просперитета и развијене политичке културе који би имали улогу носећих стубова политичког система. Међутим, већина дубоко подијељених друштава није на завидном нивоу економског просперитета, нити има развијену политичку културу. Иако економија представља динамичан процес, треба проћи много времена како би се дошло до одређеног нивоа благостања. Исто важи и за политичку културу која се још теже мјења будући да је прилично статичан феномен и за чију су промјену потребне генерације како би политичка култура била на завидном нивоу. Широко прихваћено Алмондово и Вербино (Almond i Verba 2000) схватање политичке културе - као оријентације појединца према политичком систему која може бити партиципативна, поданичка и пароксијална, гдје је за функционисање демократије потребна фузија сва три типа уз преимућство партиципативне културе – се у контексту дубоко подијељених друштава мора узети са великом резервом. Етнички сегменти се не разликују примарно на основу политичке културе, она може бити јединствена за све. Разлика је у култури која се веже за етно-национални идентитет, а култура и политичка култура нису исти појмови.

Обзиром на дубоке друштвене подјеле и најчешћа разликовања на основу етничке припадности а не на основу политичке културе, проблем функционисања демократије захтијева адекватан институционални оквир који би рефлектовао подијељену друштвену структуру, и који би етничким сегментима дао право да формулишу политике у складу са својим интересима, без опасности да буду асимиловани или маргинализовани. Колико год биле велике разлике у погледу уређења државне заједнице, потребан је политичко-институционални аранжман који би задовољио минималне интересе сегмената за останком у политичкој заједници. У наставку ћемо указати на различите приступе у одабиру институционалних аранжмана за подијељена друштва који се баве моделирањем државног уређења и државне власти. Користићемо приступ новог институционализма у друштвеним наукама, чији утемељитељи Џејмс Марч (*James G. March*) и Јохан Олсен (*Johan P. Olsen*) одабир политичких институција виде као важан услов за демократију, поред економских и друштвених услова (March and Olsen 1984). Парадигма новог институционализма истиче аутономнију улогу политичких

институција у односу на друштвену структуру. Према томе, држава није само одраз друштвене структуре, већ у одређеној мјери утиче на мијењање односа снага унутар структуре чиме имплицитно утиче на понашање друштвено-политичких актера. Одређена политичка институција ће једно понашање подстицати док ће друго ограничавати. Липсет сматра да се на „културне факторе може веома тешко утицати, али да се политичке институције могу лакше мијењати, стога они који желе да побољшају перспективе за стабилну демократију требају да се фокусирају на институције“ (Lipset 1990, 83).

У контексту дубоко подијељених друштава одабир различитих политичких институција треба да подстакне политичку стабилност и међусобно прилагођавање супротстављених група, међутим, постоји неслагање око тога какав институционални дизајн је најадекватнији за таква друштва. Стога ћемо указати на три приступа: *консоцијацијски*, *центрипетални* и приступ *раздвајања власти* (*power-dividing*), као и на значај контекстуалних фактора од којих зависи успешност ових аранжмана.

РАЗЛИЧИТИ ИНСТИТУЦИОНАЛНИ МОДЕЛИ

Консоцијацијски модел

Одабир политичких институција у подијељеним и постконфликтним друштвима као дио процеса који се зове „управљање конфликтима“ (*conflict management*) узима у обзир друштвено-политичке специфичности сваког случаја и на темељу њих препоручује адекватан институционални аранжман. Иако постоје различитости од случаја до случаја по питању интензитета насиља, дубине социјалних расцјепа и сл., постоји широки консензус везан за становиште да су изборни систем, хоризонтална и вертикална организација власти од суштинског значаја за успостављање политичке стабилности (видјети Вукојевић 2020). Нестабилна друштва не трпе било какве политичке институције, тако да њихов одабир подразумијева специфичност контекстуалних околности. Консоцијацијски приступ⁶ одбацује било какве елементе

6 Консоцијацијски приступ произилази из академског поља и у великој мјери је прихваћен као дио мјера које спроводе државе и међународне организације у посредовању између конфликтних страна и у послјератној изградњи државе. За више о класичном консоцијационизму видјети: (Lijphart 1977, 2004). Такође, за више о модификованом консоцијацијском приступу у подијељеним друштвима видјети: (McGarry and O’Leary 2004, 2007).

већинске демократије за подијељена друштва, јер такве институције нужно мајоризују мању етничку групу и дозвољавају већој групи да континуирано контролише власт и спроводи своју политику на штету мањине. Такав сценарио свакако води у политичку дестабилизацију, а насилни етно-национални конфликт је најчешћа посљедица.

Консоцијационисти сматрају да свака група треба имати адекватну представљеност у систему власти, као и једнаку дистрибуцију политичке моћи. Најадекватније политичке институције за постизање таквог циља су: пропорционални изборни систем страначких листа, федерално државно уређење и парламентарна власт. Њихова примјена пацификује међуетничке антагонизме и адресира захтјеве према институцијама власти.

Примјена пропорционалног изборног система омогућава представљеност етничких група у парламенту пропорционално удјелу етничке групе у укупној популацији. Било какав други већински изборни систем, био он систем релативне или чак апсолутне већине, може да изазове политичку нестабилност. Пропорционални систем комбинован са вишемандатним изборним јединицама, ниским изборним цензусом (најоптималнији је 3%), и затвореним страначким листама позитивно утиче на кохезију странака и њихову представљеност у парламенту.

Када је у питању хоризонтална организација власти, консоцијационисти заговарају парламентаризам као бољи избор од президенцијализма или полупрезиденцијализма. У парламентаризму, влада представља колегијални орган који произилази из парламентарне подршке. Примјена пропорционалног изборног система и нижег изборног цензуса подстиче вишестраначје и мноштво странака у парламенту, који даље производи широке коалиционе владе у које улазе политички лидери различитих друштвених сегмената. Принцип *power-sharing*-а или дијељене власти је кључни елемент консоцијацијске демократије јер друштвени сегменти имају удио у расподјели политичке моћи. Такође, право на употребу вета у одлучивању даје друштвеним сегментима заштиту над сопственим интересима о којима се не преговара, а то су најчешће питања културног идентитета.

Неки консоцијацијски системи попуњавају институције власти према унапријед утврђеним етничким критеријима, или гарантују одређен број мјеста у законодавној и/или извршној власти за одређене етничке групе (као што су нпр. Белгија, Босна и Херцеговина, Либан, или Кипар у периоду 1960-1963). Такви консоцијацијски системи су због ригидности институционалног

дизајна склони нестабилности и урушавању (видјети Вукојевић 2017) Други консоцијацијски системи имају флексибилније механизме представљања етничких група у институцијама власти као што је то на основу изборног система (Сјеверна Ирска) или постизањем одређеног процента заступљености странке у парламенту (у Јужноафричкој Републици свака странка која освоји 5% мандата у парламенту има право да учествује у влади). Аренд Лајпхарт (*Arend Lijphart*) тврди да парламентаризам има најбољи потенцијал за *power-sharing* у извршној власти, за разлику од президенцијализма у којем је предсједник носилац извршне власти а кабинет има својство савјетодавног органа (Lijphart 2004, 102). Поред тога, предсједник се бира на основу већинског система, што у контексту етнички подијељених друштава води према етничкој мајоризацији.

Када је у питању вертикална организација власти, консоцијационисти заговарају федерално у односу на унитарно државно уређење са етнички хомогеним федералним јединицама (етно-федерализам) у случају када су етничке групе географски концентрисане. Федерализам пружа територијалну аутономију етничким сегментима и даје им широко поље надлежности у односу на централни или федерални ниво власти. Због опасности од политичке дезинтеграције коју унитарни систем може да подстакне у дубоко подијељеним друштвима, федерализам стабилизује политички систем тако што етничке сегменте интегрише у систем власти. У унитарним системима суверенитет је сконцентрисан у политичком центру који је индиферентан према културној хетерогености, док је у федералним системима суверенитет дисперзиран на федералне јединице које имају широк сет надлежности и које федерални центар не смије да узурпира. Гарантовањем територијалне аутономије етничких сегмената политичко одлучивање се повлачи у федералне јединице које су уставним оквиром везане за центар (као нпр. ентитети у Босни и Херцеговини). Такође, консоцијационисти подржавају асиметрични федерализам (McGarry 2007) који даје неким федералним јединицама веће надлежности у односу на друге федералне јединице (територијална аутономија Курдистана у Ираку), поготово ако се узме у обзир територијална концентрисаност етничке групе или њен статус унутар федерације. Уколико су етнички сегменти територијално дисперзирани, умјесто федерализма се предлаже успостављање културне аутономије као механизма преко којег етнички сегменти задржавају контролу над сопственим образовањем и културом.

ЦЕНТРИПЕТАЛНИ МОДЕЛ

Са друге стране, заговорници центрипетализма (видјети Horowitz 1985, 1991, 2002; Sisk 1996; Reilly 2001; Bogaards 2003) или интеграционизма се залажу за другачији избор политичких институција који се разликује од консоцијацијске широко прихваћене ортодоксије. Консоцијацијски приступ је плаузибилан у постконфликтној изградњи државе јер мањинским или искљученим групама даје политичку представљеност, међутим, дугорочно гледано, јавља се проблем непотпуне демократизације и/или повратка у политичку нестабилност. Консоцијација подстиче изградњу мира али и даје сужен оквир за функционисање демократије. Дугорочно гледано она замрзава социјалне расцјепе и додатно их продубљује јер институционални оквир у себе пресликава етничке подјеле без механизма њиховог превазилажења. Политички систем се налази у пат-позицији, владе су имобилне и нестабилне, а унутар федералних јединица јача сецесионизам због слабе повезаности са политичким центром, тј. консоцијација подстиче центрифугално политичко такмичење.

Центрипетализам представља теоријски приступ у одабиру политичких институција који фокус политичког такмичења усмјерава према политичком центру како би се ослабиле снажне етничке подјеле и подстакнуло политичко умјерењаштво које премошћује етничке подјеле. Тиме би се изградио снажан политички центар који би сузбијао центрифугалне тенденције у систему. Прва и најважнија институција која доприноси томе је изборни систем. Доналд Хоровиц (*Donald Horowitz*) даје аргументе у прилог изборног система алтернативног гласа (АГ) који представља већински систем апсолутне већине. Алтернативни глас у спрези са једномандатним мултиетничким изборним јединицама треба да подстакне политичке странке и кандидате да траже подршку и од других етничких група како би добили апсолутну већину и били изабрани. Супротно ПР-у који подстиче странке да се обраћају само својој етничкој групи, АГ треба да допринесе међуетничкој толеранцији и дијалогу. Природа институције изборног система какав је АГ тјера странке и кандидате да се удружују у предизборне коалиције. Широке политичке платформе и мултиетничке коалиције би требале да премосте етничке антагонизме (Horowitz 1985).

Умјесто парламентарне власти, центрипеталисти предлажу президенцијализам. Они су свјесни свих ограничења које президенцијализам може са собом да носи у дубоко подијељеним

друштвима, међутим, он и није сам по себи толико лош и треба га комбиновати са посебно дизајнираним другим институцијама како би се показао ефикасним. Предсједник изабран према систему АГ-а представља личност за коју је гласала апсолутна већина припадника етничких група и који је за те групе најприхватљивији.⁷ Поред тога, под притиском неинституционализованог и фрагментирног страначког система, као и нестабилних скупштинских већина, предсједник представља кохезивни фактор због посједовања стабилне политичке моћи која може компензовати нестабилност парламента и владе.

Центрипеталисти слично као и консоцијационисти сматрају да је федерализам погодан за дубоко подијељена друштва, али нуде један другачији облик федерализма од оног за којег оптирају консоцијационисти. Федерални аранжман треба да се састоји од етнички хетерогених, тј. мултиетничких федералних јединица којих би требало бити више него што је етничких сегмената у држави. У консоцијацијском случају федералне јединице су етнички хомогене и њихов број се подудара са бројем етничких сегмената због чега временом институционални аранжман даје легитимитет етничким групама да траже већу аутономију и теже према сецесији. У етнички хетерогеним федералним јединицама политичари би били принуђени на међугрупну кооперацију, а федерализам би послужио и у изборне сврхе тако што би исцртао границе етнички хетерогених изборних јединица које би утицале на умјереније стратегије политичких странака (Horowitz 2008).

МОДЕЛ РАЗДВАЈАЊА ВЛАСТИ

Стратегија раздвајања власти (*power-dividing*) представља алтернативу центрипеталном и консоцијацијском приступу, иако је ближа центрипеталном. Главни циљ раздвајања власти је дисперзија власти од центра према друштвеном нивоу уз постојање промјенљивих међуетничких већина. Три стуба која одржавају концепт раздвојене власти (а која су јако слична организацији власти у САД-у) су „грађанске слободе, вишеструке већине, и кочнице и равнотеже“ (Rothchild and Roeder 2005, 15). Власт

7 Као парадигматичан примјер можемо да наведемо избор предсједника Нигерије који мора на националном нивоу да освоји апсолутну подршку бирача (50%+1 глас) као и минимално 25% подршке бирача у 2/3 федералних јединица којих од 1996. године има 36. Овакав прилично компликован систем избора има предност због тога што предсједник не може да тражи подршку само од своје етничке групе како би био изабран, већ мора да узме у обзир и друге етничке интересе, или да се понаша умјереније и толерантније како би му они указали подршку (видјети Horowitz 1991).

треба бити расподијељена између владе и цивилног друштва, гдје би цивилно друштво преузело један дио надлежности од владе. Остале надлежности би биле расподијељене између раздвојених и међусобно независних институција власти састављених од различитих и промјењивих међуетничких већина. Тако би се успоставио баланс између институција власти које би доносиле одлуке прихватљиве за све етничке сегменте. Три институционална инструмента (15-17) преко којих се реализује раздвајање власти су, као прво, повеље о људским правима које доношење одлука спуштају у приватну сферу и цивилно друштво. Друго, раздвојена власт (*separation od powers*), која успоставља промјенљиве и вишеструке већине, даје шансе етничким мањинама да постану дио политичке већине у погледу одређених политичких питања, док истовремено већинска етничка група може бити у политичкој мањини. Треће, кочнице и равнотеже су потребне како ниједна грана власти не би могла прекорачити своје надлежности и постати доминантна. Према томе, приступ раздвајања власти фаворизује президенцијализам умјесто парламентаризма, дводомни парламент умјесто једнодомног и снажну судску контролу над извршном и законодавном граном власти.

УСЛОВЉЕНОСТ ИНСТИТУЦИОНАЛНИХ АРАНЖМАНА КОНТЕКСТУАЛНИМ ФАКТОРИМА

До сада смо указали на различите приступе и изборе политичких институција у дубоко подијељеним друштвима. Теоријска дебата између заговорника сваког од наведених приступа је актуелна у задњих двадесет година, поготово између консоцијациониста и центрипеталиста. Консоцијацијски приступ институционалног инжињеринга је најзаступљенији у подијељеним и/или постконфликтним друштвима, међутим, у већини случајева он отежано функционише јер успјева да задовољи само минималне услове политичке стабилности. Дугорочно, он може произвести још веће етничке подјеле. Емпиријски показатељи иду у прилог и консоцијациониста и центрипеталиста, јер оба правца имају потврде за своје теоријске хипотезе. Међутим, њихова становишта се не могу поопштавати и примјенити на различите случајеве, односно, један модел није примјенљив у свим контекстима. Не можемо један приступ прогласити бољим од другог само зато што се он више практикује. Оно што је чак важније од саме дебате око избора политичких институција је, прије свега, указивање на

различите контекстуалне факторе од којих у коначници зависи успјех консочијацијског или центрипеталног аранжмана.

Нормативни аргументи унутар оба приступа се не могу посматрати мимо контекста, јер се контекст и институционални инжињеринг налазе у међуодносу. Контекстуални фактори утичу на одабир политичких институција, док њихов успјех такође зависи од ширег контекста у који су институционални аранжмани усидрени. Стефан Волф истиче да се теоријска дебата треба посматрати из два угла кроз које би се процијенили механизми каналисања етно-националног конфликта у институционални оквир и омогућило рјешавање спорова у одсуству насиља. Реферишући се на Волфа проблематизују се два кључна питања: „1) који структурални услови утичу на одабир различитих институционалних аранжмана?; 2) да ли успостављени аранжмани на ваљан начин адресирају ставове супротстављених страна?“ (Wolff 2011, 176). Успјех институционалног инжињеринга условљен је компатибилношћу између друштвено-политичког контекста и институционалног оквира. Међу најважније чиниоце друштвено-политичког контекста спадају етничка демографија (број етно-националних група, и њихова географска концентрисаност или дисперзија) и наглашеност социјалних расцјепа.⁸ Поред структуралних чинилаца, контекст обухвата понашање политичких елита, као и утицај међународних актера на садржај аранжмана.

Постојање етнички искључивих група и њихова концентрација на одређеним дијеловима територије погодују успостављању консочијацијског аранжмана. Пропорционални изборни систем систем би адекватно представљао етничке групе у парламенту, док би федерализам заједно са механизмом дијељене власти осигурао територијалну аутономију етничких сегмената са широким надлежностима у вођењу политике складно етно-националним интересима уз консензуално одлучивање на нивоу политичког центра. Уколико су етнички сегменти измјешани и дисперзирани

⁸ Ендру Рејнолдс (*Andrew Reynolds*) у књизи *Designing Democracy in a Dangerous World* наводи контекстуалне показатеље на основу којих развија теорију демократског дизајна. Ти контекстуални показатељи су сврстани у пет категорија: демографски контекст (постојање већинског сегмента у популацији, етничка фрагментација друштва, величина популације, географска концентрисаност друштвених сегмената); друштвено-политички контекст (јединство према спољним непријетњима, национално јединство, мултиетнички расцјепи, фокус борбе); економски контекст (укупан приход, укупан развој, друштвено-економске неједнакости, зависност од природних ресурса, врста природног ресурса); историјски контекст (колонијално насиље, природа *анциен региме*, војна пријетња демократији, култура акомодације, врста транзиције); степен државне нестабилности (ниво насиља мјерен према броју жртава, антивладине активности)(видјети Reynolds 2011, 44-53).

по цијелој територији, умјесто федерализма прихватљивији би био концепт културне аутономије (као што је случај у Либану и Сјеверној Ирској), док би пропорционални систем представио етничке сегменте на нивоу политичког центра.

У случајевима када су дубоке етничке подјеле ублажене постојањем умјеренијих сентимената међу странкама и грађанима, односно када су етничке припадности изукрштане са другим друштвеним, идеолошким или програмским припадностима, под претпоставком територијалне концентрисаности сегмената, пропорционални систем би допринео представљености умјеренијих странака и њиховим уласком у извршну власт чиме би се оснажили консоцијацијски механизми и смањила политичка нестабилност. Под претпоставком постојања умјеренијих сентимената код територијално измјешаних етничких група, јавља се велика вјероватноћа да би аранжмани центрипетализма (изборни систем алтернативног гласа и мултиетничке дефералне јединице) или раздвајања власти погодовали бржој политичкој и друштвеној интеграцији.

Обзиром на друштвене карактеристике, можемо изнијети претпоставку како је консоцијацијски аранжман погоднији за друштва са дубоким социјалним расцјепима, будући да таква друштва не трпе већинске механизме карактеристичне за центрипетализам. Са друге стране, центрипетализам би био погоднији за друштва са нижим интензитетом етничког конфликта. Имплементација центрипеталних аранжмана у етнички подијељеном друштву би само погоршала политичку ситуацију јер центрипеталне институције не би могле адресирати захтјеве супротстављених страна на задовољавајући начин. Као ослонац за функционисање центрипетализма унутар сваког етничког сегмента мора да постоји група умјерених странака и грађана који су нужни у одржавању система заснованог на међуетничком удруживању и кооперацији. Без њих, центрипетализам поларизује друштво и производи политичку нестабилност умјесто интеграције, као што су то били случајеви у Шри Ланки и Фиџију током 1990-их и 2000-их година.

Поред важних структуралних чинилаца који детерминишу институционални инжињеринг, понашање политичких елита такође утиче на очување политичких аранжмана. Уколико институције на ваљан начин буду рефлектовале захтјеве етничких сегмената, политичке странке неће једне другима бранити право на заговарање различитих идентитетских политика и залагаће се за одржавање аранжмана. Прихватањем институционалног оквира показује

се посвећеност политичких елита његовом очувању. Било какво негирање и подривање институционалног оквира од стране једне или неколицине политичких елита би водило у етничку мајоризацију и/или сецесију, а имплицитно и у нови конфликт. На крају, такође, стабилност политичког аранжмана зависи и од међународних актера и њихове подршке, па према томе, одсуство спољашњих притисака и подршка имплементацији институционалног оквира чини политичке аранжмане одрживим.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Вукојевић, Стефан. 2017. „Корпоративне консоцијације–услови успјеха и слома“, *Српска политичка мисао*, (2): 135-151.
- Вукојевић, Стефан. 2020. „Политичка стабилност у дубоко подијеленим и постконфликтним друштвима“, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, (174), 207-222.
- Almond, Gabriel i Sidni Verba. 2000. *Civilna kultura*, Zagreb: Politička kultura.
- Bogaards, Matthijs. 2003. “Electoral choices for divided societies: multiethnic parties and constituency pooling in Africa” *Journal of Commonwealth and Comparative Politics*, 41 (3): 59–80.
- Dal, Robert. 1997. *Poliarhija - participacija i opozicija*, Beograd: Filip Višnjić.
- Horowitz, Donald L. 1985. *Ethnic Groups in Conflict*, Berkeley, CA: University of California Press.
- Horowitz, Donald L. 1991. *A Democratic South Africa? Constitutional Engineering in a Divided Society*, Berkeley, CA: University of California Press.
- Horowitz, Donald L. (2002): “Constitutional Design: Proposals versus Processes“, in: Andrew Reynolds (ed.), *Architecture of Democracy*, Oxford University Press, Oxford.
- Horowitz, Donald L. 2008. “Conciliatory Institutions and Constitutional Processes in Post-conflict States“, *William & Mary Law Review*, 49 (4): 1213-1248.
- Lewis, Arthur. 1965. *Politics in West Africa*, London: George Allen and Unwin.
- Lijphart, Arend. 1977. *Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration*. New Haven: Yale University Press.
- Lijphart, Arend. 2004. “Constitutional Design for Divided Societies“, *Journal of Democracy*, 15 (2): 96-109.
- Lipset, Seymour Martin and Stein Rokkan. 1967. “Cleavage Structures,

- Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction“, In *Party Systems, and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*, eds Seymour Martin Lipset and Stein Rokkan, 1-67. New York/London: Free Press/Collier-Macmillan.
- Lipset, Seymour Martin. 1990. “The Centrality of Political Culture“, *Journal of Democracy*, 1 (4): 80-83.
- March, James G., and Johan P. Olsen. 1984. “The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life“, *The American Political Science Review*, 78 (3): 734-749.
- McGarry, John. 2007. “Asymmetry in Federations, Federacies and Unitary States“, *Ethnopolitics*, 6 (1): 105-116.
- McGarry, John, and Brendan O’Leary. 2004. *The Northern Ireland Conflict: Consociational Engagements*, Oxford: Oxford University Press,.
- McGarry, John, and Brendan O’Leary. 2007. “Iraq’s Constitution of 2005: Liberal Consociation as Political Prescription“, *International Journal of Constitutional Law*, 5 (4): 670–698.
- Mill, John Stuart. 2001 (1861). *Considerations on Representative Government*, London: The Electric Book Company Ltd.
- Reilly, Benjamin. 2001. *Democracy in Divided Societies - Electoral Engineering for Conflict Management*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Reynolds, Andrew. 2011. *Designing Democracy in a Dangerous World*, Oxford: Oxford University Press.
- Rothchild, Donald, and Philip G. Roeder. 2005. “Dilemmas of state-building in divided societies“, In *Sustainable Peace: Power and Democracy after Civil Wars*, eds. Philip. G. Roeder and Donald Rothchild, 1-25, Ithaca and London: Cornell University Press.
- Schmitter, Philippe C., and Terry Lynn Karl. 1991. “What Democracy Is...and is Not“, *Journal of Democracy*, 2 (3): 75-88.
- Schumpeter, Joseph A. 1943. *Capitalism, Socialism and Democracy*. New York: Harper.
- Sisk, Timothy. 1996. *Power Sharing and International Mediation in Ethnic Conflicts*, Washington: Institute of Peace Press.
- Smith, Anthony D. 1998. *Nationalism and Modernism – a critical survey of recent theories of nations and nationalism*, London and New York: Routledge.
- Wolff, Stefan. 2011. “Managing ethno-national conflict: towards an analytical framework“, *Commonwealth & Comparative Politics*, 49 (2): 162-195.

Stefan Vukojević*

*Faculty of Philosophy, University of East Sarajevo, Pale,
Bosnia and Herzegovina*

INSTITUTIONAL MODELS OF CONFLICT MANAGEMENT IN DIVIDED SOCIETIES

Resume

Political-institutional arrangement is one of the most important issues related to divided societies. Given that these are politically unstable societies, it is very important how power can be shared and who can participate in that power. Therefore, the paper presents different institutional models that are applied in divided societies, as well as the conditioning of such models by different social and political contexts. In the first chapter, a distinction is made between plural and divided societies and the structural specificity of divided societies is emphasized. The second chapter problems the democratic principle of majority rule in divided societies. Due to the very sensitive political relations between social segments, institutional arrangements cannot be reduced solely to political participation and competition, but must also provide additional political guarantees, especially for minority social segments. Therefore, the third chapter presents the institutional models of coming to power and organizing the government. Those three models are consociational, centripetal and the model of separation of powers, and they are shown through the form of horizontal and vertical organization of power, as well as the type of electoral system. Since institutional frameworks function in different political and social milieus, the fourth chapter indicates the conditioning of institutional models by various contextual factors that promote or limit institutional effectiveness.

Keywords: democracy, divided society, institution, consociation, government.

* stefan.vukojevic@ffuis.edu.ba

* Овај рад је примљен 15. октобра 2022. године, а прихваћен на састанку Редакције 20. децембра 2022. године.